

بررسی عوامل موثر در بهبود اداره کلاس درس

زهرا صالحی مبارکه

دانشجوی کارشناسی علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان اصفهان، ایران

* z.a461394@yahoo.com

ارسال: تیر ۹۷ پذیرش: مهر ۹۷

چکیده

امروزه پیشرفت کشورها، سازمان‌ها و موسسات کوچک و بزرگ در گرو علم و دانش بشری است. افزایش علم و دانش و تغییرات پرشتاب سبب شده است که سازمان‌ها، آموزش و پرورش را در راس برنامه‌های خود قرار دهند. معلمان محترم در هر جامعه‌ای یک صنف پراهمیت بوده و دارای نقش ارزنده و قابل ملاحظه‌ای می‌باشند. معلم در صورتی می‌تواند تدریس اثر بخش داشته باشد، که بتواند با شیوه‌های متعدد کلاس درس را مدیریت کند و تمام تمرکز و حواس دانش‌آموزان را به خود جلب کند. لذا اینجانب در این مجموعه قصد داشته شیوه‌ها و روش‌های مدیریت کلاس درس را مورد بررسی قرار داده تا بتوانم چراغی در راه توسعه حرفه‌ای معلمان این مرز و بوم بیافروزم. روش تحقیق این مقاله بصورت کتابخانه‌ای می‌باشد. در این مقاله سعی بر این داشته تا با استفاده از کتب معتبر و همچنین استفاده از مقالات به روز علمی، مطالبی درخور استفاده، پیرامون مدیریت کلاس، گرد آوری شود. در این پژوهش ابتدا عوامل موثر بر مدیریت کلاس که شامل: ویژگی‌های شخصیت معلم، روش‌های تدریس معلم و استفاده از فنون تدریس می‌باشد، را مورد بررسی قرار داده شده است. در ادامه بحث به معرفی سبک‌های اداره کلاس که شامل: سبک اقتدار گرایانه (دموکراسی قانون مدار)، سبک مستبدانه (تحکم آمیز)، سبک آزادگذاری (بی‌عنان، آسان‌گیری)، است، پرداخته شده است.

کلید واژه: مدیریت کلاس، معلم، سبک اقتدار گرایانه، تدریس اثر بخش.

۱- مقدمه

امروزه پیشرفت و توسعه کشورها، سازمان‌ها و موسسات کوچک و بزرگ در گرو علم و دانش بشری است. افزایش علم و دانش و تغییرات پرشتاب سبب شده است که سازمان‌ها، آموزش و پرورش را در راس برنامه‌های خود قرار دهند. زیرا آموزش و پرورش یکی از مهمترین عوامل توسعه کشورهاست و زیربنای توسعه کشورها و سازمان‌ها باخلاقیت و نوآوری منابع انسانی مرتبط است [۱].

معلمان محترم در هر جامعه‌ای یک صنف پراهمیت بوده و دارای نقش ارزنده و قابل ملاحظه‌ای می‌باشند. آموزگاران کسانی هستند که نوجوانان و جوانان جامعه را آموزش می‌دهند، آن‌هایی که به نوبت رهبران نسل آینده‌ی ملت خواهند شد؛ آموزگاران کسانی هستند که دانش را در سال‌های تأثیرپذیر و حساس زندگی افراد به آن‌ها منتقل می‌کنند؛ آنچه بچه‌ها در کلاس‌های درس از دبیران خود فرا می‌گیرند، به احتمال زیاد در مابقی زندگیشان با آن‌ها خواهد ماند. بنابراین، معلمان، اثر چشمگیری بر رشد و پرورش فرزندان ما خواهند داشت، زیرا که به ایشان کمک می‌کنند دانش و معلومات شان را گسترش دهند تا این که بتوانند مسیر

خود را در زندگی پیدا کرده و اعضای فعال و متعهد جامعه خویش باشند. آموزش و پرورش اگر در مسیر درستی گام بردارد می تواند نسلی را برای امروز و آینده پرورش دهد تا جامعه به مکانی امن و قابل اطمینان برای زندگی اشخاص حقیقی و حقوقی خود تبدیل گردد.

معلم در صورتی می تواند در کار تعلیم و تربیت خود موفق باشد که تدریس اثر بخش داشته باشد. در مورد مفهوم اثربخشی آموزش تعریف جامع و مشخصی وجود ندارد زیرا فرایند دستیابی به آن، کار دشواری است. ارزیابی اثربخشی آموزش یعنی اینکه تا حدودی تعیین کنیم آموزش های انجام شده تا چه حد به ایجاد مهارت های مورد نیاز سازمان به صورت عملی و کاربردی منجر شده است. ارزیابی اثربخشی آموزش یعنی: تعیین میزان تحقق اهداف آموزشی، تعیین نتایج قابل مشاهده از کار آموزان در اثر آموزش های اجرا شده، تعیین میزان انطباق رفتار کار آموزان با انتظارات نقش سازمانی، تعیین میزان درست انجام دادن کار که مورد نظر آموزش بوده است، تعیین میزان توانایی های ایجاد شده در اثر آموزش ها برای دستیابی به هدف ها. با توجه به مباحث بالا باید گفت که اثربخشی آموزش از طریق بررسی کارایی درون و برونی نظام آموزش سازمانی تعیین می گردد. یعنی اگر بتوانیم کارایی درونی و برونی سیستم آموزش سازمان ها را اصلاح کنیم تقریباً اثربخشی آموزش تضمین می شود [۲].

تدریس اثر بخش در صورتی می تواند در کلاس ظاهر شود که معلم بتواند با شیوه های متعدد کلاس درس را مدیریت کند و تمام تمرکز و حواس دانش آموزان را به خود جلب کند. بدون شک به منظور تدریس و نیل به اهداف آموزش و پرورش، وجود شرایطی لازم می باشد، از جمله این شرایط می توان به نظم حاکم بر کلاس به عنوان فاکتور مهم اشاره نمود، زیرا کلاسی که در آن اولین گام یادگیری (یعنی نظم و انضباط و مشارکت در فعالیت و جلب توجه فعال شاگردان) اعمال نگردد، به یقین نتایج مطلوبی نخواهد داشت. روش های کلاس داری و نظم کلاس در ایجاد انگیزه برای یادگیری دانش آموزان بسیار موثر می باشد. مدیریت کلاس درس عبارت است از "رهبری کردن امور کلاس درس از طریق: تنظیم برنامه درسی، سازماندهی مراحل کار و منابع، سازماندهی محیط به منظور بالا بردن کار نظارت بر پیشرفت دانش آموزان و پیش بینی مسائل بالقوه است" [۳].

گلاسر (۱۹۶۹) در کتاب خود با عنوان «مدارس بدون شکست» دیدگاهی را پیشنهاد کرده است که بر اساس آن اگر کودکان بتوانند درک کنند که چرا قواعد معینی به اجرا در می آیند یا در مورد رفتارهای مطلوب در کلاس با آن ها صحبت شود مشکلات مربوط به اداره کلاس درس کمتر خواهد شد. گلاسر ادعا می کند که صرف وقت از طرف معلمان برای توضیح مقرراتی که خود به آن ها اعتقاد دارند و همچنین درخواست از دانش آموزان برای نظر دادن برای تعدیل این مقررات با ارائه مقررات جدید مورد نظر خودشان مفید و ارزشمند است، بنابراین یکی از سوال های بنیادی و مهم در مورد مذاکره، صرفاً این نیست که درباره چه چیزی باید مذاکره کرد، بلکه این است که کودکان چگونه می توانند نیاز به مقررات را درک کنند. یکی از عوامل اصلی ذکر شده برای فرسودگی روانی معلمان فقدان انضباط در کلاس است. برخی تاکتیک ها وجود دارند که معلمان می توانند جهت کمک به حداکثر استفاده از زمان یادگیری در کلاس از آن ها بهره ببرند [۴].

اسماعیلی و همکاران (۱۳۹۱) نیز در مقاله "رابطه خود کارآمدی با سبک مدیریت کلاس معلمان تربیت بدنی" نشان دادند که شیوه های مدیریت کلاس معلمان تربیت بدنی با خود کارآمدی آنها ارتباط معنی داری دارد. [۵]. سرمد پور در پژوهش بررسی عوامل همبسته با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان سوم راهنمایی نشان داد که خود کارآمدی معلم در تدریس و مدیریت کلاس با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ارتباط معنی داری دارد [۶]. وفا و همکاران (۱۳۹۳) در مطالعه خود نشان دادند که هرچه خود کارآمدی معلمان بالاتر می رفت، ادراک دانش آموزان از جو کلاس نیز بهبود می یافت [۷].

کوک (۲۰۱۲) در مقاله شناسایی تفاوت در شیوه های کلاس درس نشان داد که منبع کنترل معلم تعیین کننده نحوه فعالیت های کلاسی دانش آموزان است. وی گزارش کرد که منبع کنترل دورنی معلمان با مدیریت بهتر کلاس درس و ارتباط بهتر بین دانش آموزان با یکدیگر، و بین معلم و دانش آموزان ارتباط دارد و موجب عملکرد بهتر دانش آموزان در کلاس می شود [۸].

مهاجری در مقاله "رابطه بین قابلیت های حرفه ای معلمان دوره ابتدایی با عملکرد تحصیلی دانش آموزان در شهر اصفهان" نیز نشان داد که قابلیت های حرفه ای معلمان که توانایی آنها در تدریس مؤثر را نیز شامل می شود، با عملکرد تحصیلی دانش آموزان ارتباط معنی داری دارد [۹]. ناکامورا (۲۰۰۰) در پژوهش خود پنج بعد سبک رهبری معلم، رشد دانش آموز، ارتباط، انگیزش و انضباط در کلاس درس سالم را به عنوان مؤلفه های مدیریت کلاس درس سالم عنوان نموده است. کوئین و همکاران وی در سال ۱۹۷۰ در مطالعات خود چهار توانمندی برای معلم در کلاس نام بردند:

۱. اشراف کامل یا توانایی دیدن کلاس در تمام اوقات دخالت فوری در موقعیت ها و اجتناب از خطا در زمان و هدف.
  ۲. هم پوشی یا توانایی انجام دادن هم زمان چند کار هنگام کار با افراد یا گروه
  ۳. نیروی فزاینده در طول دروس که معلمان را قادر می سازد تا به حواس پرتی های بالقوه غلبه کرده و آمادگی ثابت و آهنگ آموزش فرح بخش داشته باشد.
  ۴. چالش و تنوع در تکلیف که علاقه و جهت یابی دانش آموزان را به کار در کلاس حفظ می کند.
- کار کوئین به تغییر تمرکز پژوهش های مدیریتی از راهبردهای واکنش به راهبرد های پیشگیرانه و از شخصیت معلم به مدیریت استراتژیک و محیطی کمک کرد. کار او همچنین تاثیر فعالیت های کلاس به عنوان منبع مهم گوناگونی و رفتار دانش آموزان را برجسته ساخت [۱۰].

۲- بیان مسئله، اهمیت و ضرورت آن

اداره صحیح کلاس درس از مسائل مهم آموزشی است؛ زیرا از این طریق معلم می تواند رفتارهای مخرب و مزاحم را اصلاح نماید و با ایجاد محیطی آرام و بدون تنش و درگیری شرکت دانش آموزان را در فعالیت های یادگیری افزایش دهد. اداره کلاس درس به نحوی مؤثر فعالیت های یادگیری را در دانش آموزان به حداکثر می رساند. در آموزش شاگرد محور دانش آموزان اغلب مشغول کار گروهی و یا کار بر روی پروژه های تحقیقی، نوشتن، آزمایش کردن و سایر فعالیت های فردی و گروهی هستند. و در جریان آموزش یادگیرنده محور، همچنین این تمایل وجود دارد که معلم بیشتر راهنما و هدایت گر گروه و نیز تسهیل کننده باشد. در نتیجه در این نوع آموزش، اداره کلاس درس معنی دار نیست و عمدتاً اداره کلاس درس مربوط به آموزش معلم محور می شود زیرا در روش های این نوع آموزش است که دانش آموزان اغلب به طور گروهی در کلاس درس حضور می یابند و برای استفاده از تدریس معلم باید مقررات کلاس را رعایت کنند [۱۱].

صرف نظر از اینکه معلم با چه روشی آموزش می دهد و اهداف او از آموزش چه هستند، لازم است کلاس درس را به صورت موقعیتی مناسب برای یادگیری در نظر آورد. به اقداماتی که معلم بدین منظور انجام می دهد اداره کلاس درس (مدیریت کلاس درس) می گویند. تعاریف متعددی از اداره کلاس درس ارائه شده است که در ادامه برخی از آنها را از نظر می گذرانیم. وولفلک (۲۰۰۴) اداره کلاس درس را مورد استفاده قرار دادن فنون ایجاد و حفظ یک محیط سالم و خالی از مشکلات رفتاری می داند. فتسکو و مککلور (۲۰۰۵) اداره کلاس درس را شامل "اقداماتی که معلم برای ایجاد یک محیط سازنده به کار می گیرد" بیان می کند. پرداختن به مدیریت را کار کردن با افراد و به وسیله ی افراد و گروه ها برای تحقق اهداف سازمانی بیان می کند. او همچنین مدیریت را مجموعه ی فرآیندهایی می داند که از طریق آن ها منابع انسانی و مادی مناسب و مورد نیاز فراهم می گردد و از طریق نفوذ به رفتار و افراد در جهت تحقق اهداف سازمان اثر بخش می گردد [۱۲]. صفوی مدیریت کلاس درس را رهبری کردن امور کلاس درس از طریق تنظیم برنامه ی درسی سازمان دهی مراحل و کار و منابع سازمان دهی محیط به منظور بالا بردن کارآیی نظارت بر پیشرفت دانش آموز و پیش بینی مسائل بالقوه می داند [۳].

۳- جو کلاس و عوامل مؤثر بر آن

جو کلاس، محیطی است که توسط استادان و معلمان، همکلاسی ها و سایر عوامل مدارس یا دانشگاهی خلق می شود و زمانی که کلاس به لحاظ فیزیکی، عاطفی، هیجانی، احساسی و تحصیلی و...، نامطبوع و نامساعد باشد، دارای جوی منفی است [۱۳]. این شرایط بر رشد شناختی، اجتماعی و عاطفی و یادگیری دانش آموزان تأثیر زیانباری می گذارد.

یکی از مهمترین عوامل مؤثر بر جو کلاس، ساختار نظم و توانایی معلم در ایجاد نظم در کلاس است. به احساس معلم نسبت به توانایی خود در ایجاد و کنترل نظم در کلاس، خودکارآمدی مدیریت نظم کلاس گفته می شود [۱۴]. اردوگان معتقد است که رفتار همراه با احساس احترام و توجه معلم، در اصلاح رفتار دانش آموزان مؤثر است و برعکس ارجاع دانش آموزان به مدیر مدرسه، فرستادن آنان به بیرون از کلاس، و ماندن در راهرو بدون نظارت، بی توجهی نسبت به مشکلات دانش آموزان و شکایت کردن از آنان؛ از جمله رفتارهای منفی معلمان به شمار می رود که تأثیری نامطلوب بر دانش آموزان می گذارد. بی انضباطی مشکلات متعددی را برای دانش آموزان به وجود آورده، زمینه ناکامی آنان را فراهم می آورد. این ناکامی را حتی می توان در عملکرد معلمان و میزان پرخاشگری در آنها مشاهده کرد. بنابراین، خودکارآمدی معلم در مدیریت نظم کلاس می تواند از بروز این مسائل جلوگیری کرده، جوّ بهتری را برای کلاس به وجود آورد [۱۵].

معلمانی که در مدیریت نظم کلاس خودکارآمدی بالایی دارند، چهار اصل را در برخورد با دانش آموزان در نظر می گیرند. نخستین اصل این است که رفتار دانش آموز را به طور دقیق شناسایی و علت یابی می کنند، سپس اهداف و انگیزه های بدر رفتاری دانش آموز را در رویارویی با یک موقعیت کلاسی و یا انجام یک رفتار خاص شناسایی می کنند؛ در مرحله بعد، به منظور اصلاح رفتار دانش آموز می کوشند راهبردی مناسب داشته باشند و در نهایت، از همکاران مدرسه یا والدین دانش آموز برای اجرای بهتر راهبرد خود کمک می گیرند [۱۶].

بسیاری از مواقع، ما شاهد هستیم که معلمان از شیوه های بسیار مناسب و خلاقانه ای برای تدریس مطالب کلاسی استفاده می کنند؛ اما این شیوه ها اثرگذاری لازم را ندارند و معلم پس از مدتی چون کارایی آنها را در عمل نمی بیند، ناامید شده، از آنها استفاده نمی کند. بررسی دلایل احتمالی این موضوع نشان می دهد، احتمالاً یکی از دلایل مهم این مسأله این است که معلم در کنار شیوه های تدریس، در کنترل جو کلاس و نظم حاکم بر آن ناتوان بوده و به علت از هم پاشیدگی نظم و قوانین حاکم بر کلاس، دانش آموزان در دریافت مطالب ناتوان عمل کرده، شیوه تدریس اثربخشی خود را از دست می دهد [۱۷]. اما یکی از متغیرهایی که بر خودکارآمدی معلم در مدیریت نظم کلاس نقش دارد، منبع کنترل شخصی معلم است. منبع کنترل در چهارچوب نظریه راتر مطرح می شود. منبع کنترل به میزان اعتقاد فرد در مورد کسب پاداش از طریق کوشش شخصی اطلاق می شود. افرادی که از منبع کنترل درونی برخوردارند، بر این باورند که کنترل کافی بر زندگی خود و رویدادهای آن را دارند و مطابق همین باور نیز رفتار می کنند. با توجه به این تعریف، معلمانی که از منبع کنترل درونی برخوردارند، معتقدند که علت آنچه در کلاس درس رخ می دهد (چه رویدادهای مثبت و چه منفی)، ناشی از فعالیت ها و ویژگی های شخصی خودشان است و بنابراین، خود نیز می توانند آن را تحت کنترل بگیرند؛ اما برعکس، معلمانی که دارای منبع کنترل بیرونی هستند، معتقدند که وضعیت تحصیلی دانش آموزان و آنچه در کلاس درس اتفاق می افتد، ناشی از عوامل مختلفی است که بسیاری از این عوامل از کنترل آنها خارج است [۱۸].

مدیریت نظم در کلاس درس باعث می شود که مرزهای بین دانش آموزان با یکدیگر و مرزهای بین معلم و دانش آموزان نه آنقدر انعطاف ناپذیر و خشک باشد که هیچ گونه ارتباط متقابل نزدیکی بین افراد در کلاس شکل نگیرد؛ و نه آنقدر باز و نفوذپذیر باشد که قاعده ها، اصول و حرمت های بین دانش آموزان و معلم خدشه دار شود و ارتباطات نامناسب و خارج از معمول بین دانش آموزان و معلم در کلاس شکل بگیرد [۱۹]. علت پیچیدگی مدیریت کلاس از نظر جکسون ناشی از چندین خاصیت تدریس در کلاس است که عبارتند از:

۱- کلاس درس چند بعدی است. کلاس موقعیتی است که فعالیت های چند بعدی در آن ایجاد می شود. دامنه آن از فعالیت های تحصیلی مانند خواندن، نوشتن، حساب کردن تا فعالیت های اجتماعی مانند: بازی کردن، ارتباط با دوستان، و گفتگو را شامل می شود.

۲- فعالیت ها همزمان رخ می دهند. بسیاری از فعالیت های کلاسی به صورت همزمان جریان دارند. گروهی از دانش آموزان ممکن است پشت میز خود در حال نوشتن باشند، گروهی دیگر ممکن است در حال نقل داستانی برای معلم باشند، و یکی دیگر ممکن است با دیگری در حال دعوا کردن باشد و...

۳- وقایع در کلاس به سرعت رخ می دهند. وقایعی که در کلاس به سرعت رخ می دهند معمولاً به یک پاسخ فوری نیاز دارند. مانند جر و بحث کردن دو دانش آموز بر سر مالکیت دفترچه یادداشت و...

۴- وقایع اغلب غیر قابل پیش بینی نیستند. حتی اگر معلمی با دقت تمام فعالیت های روزانه را طراحی کند و سازماندهی قوی داشته باشد، باز اتفاقاتی رخ خواهد داد که هرگز انتظار آن نداشته است، مانند بیمار شدن ناگهانی یک شاگرد و...

۵- مسائل محرمانه کمی وجود دارد. کلاس یک مکان عمومی است که شاگردان به نحوه برقراری نظم هنگام وقوع مشکلات و وقایع غیر منتظره و خنثی کردن آن ها توسط معلم نگاه می کنند.

۶- کلاس برای خود تاریخ و سابقه ای دارد. شاگردان از آن چه قبلاً در کلاسشان رخ داده است خاطراتی دارند. مثلاً آن ها به خاطر دارند که معلم چگونه با یک مشکل انضباطی برخورد کرده است [۲۰].

در بررسی هایی که به منظور مطالعه رفتارهای نادرست در مدارس ابتدایی انجام شده است، انواع رفتارهایی که موجب برهم خوردن نظم کلاس و در نتیجه اخلال در آموختن می شود، مشخص گردیده است:

الف) رفتارهای حرکتی: بلند شدن از جای خود، ایستادن، دویدن، راه رفتن در کلاس، حابه جا کردن میز و نیمکت و...

ب) رفتارهایی که موجب تولید صدا می شود: تولید صدا با دست، تولید صدا با پا، انداختن اشیاء و نظایر آن.

ج) رفتارهای تهاجمی: قاپیدن اشیاء، انداختن کتاب بغل دستی، مشت زدن، هل دادن، گاز گرفتن، کشیدن مو.

ه) اظهارات نابجا: بی اجازه معلم جواب دادن، گریه کردن، جیغ کشیدن، آواز خواندن، بلند خندیدن و...

ی) صحبت کردن، بی اعتنایی، وضعیت نادرست بدنی، رفتار قدرت طلبانه و... [۲۱].

۴- ارتباط در کلاس

کلاس درس به عنوان یک سازمان، شبکه پیچیده ای از ارتباطات و هماهنگی فعالیت هایی که تبادل اطلاعات میان واحدهای گوناگون و متعدد آن مستلزم پیش بینی و تدارک طرق و وسایل ارتباطی مؤثر است؛ زیرا سازمان بدون ارتباطات هرگز قادر به ادامه حیات نیست، اگر ارتباطات مؤثر و سالم وجود نداشته باشد. تصمیم گیری فرد معلم به شدت با مشکل روبرو خواهد شد و اداره و کنترل کلاس میسر نخواهد بود.

در محیطی آموزشی چون کلاس درس عوامل متعددی در زمینه ارتباط موفق نقش دارند که به برخی از آن ها اشاره می شود:

- پیام (معنی) در بهترین شکل خود ارسال و دریافت شود.

- ایجاد جو اعتماد متقابل و آرامش که جریان ارتباط را بهتر و سریع تر می کند.

- آگاهی معلم بر تفاوت تجارب، مهارت ها، توانایی ها، نگرش و تفاوت های شخصیتی فراگیران.

- آگاهی معلم بر این که نیازها، تمایلات، علایق، پایگاه اجتماعی... در ارتباطات نقش تعیین کننده ای دارد.

- آگاهی معلم بر تأثیر زبان بر ایجاد ارتباط.

- آگاهی معلم بر تفاوت ماهیت و طرق ادراک فراگیران که نقش بسیار مهمی در ارتباطات دارد. زیرا بخش عمده ای از رفتار (

کنش و واکنش ها) افراد به ادراکات آنها باز می گردد.

- نوع مدیریت، رهبری، ادراک، تجارب، مهارت، نیاز و تمایلات معلم بعنوان فرستنده پیام.

- عوامل متعددی در برقراری ارتباط صحیح در یک کلاس درس مانع ایجاد می کنند بطور نمونه :
- تفاوت های زبان، لهجه، و تعصبات و پیش داوری ها
  - جاذب نبودن پیام و معنی برای مخاطبان
  - تسلط ضعیف یکی از طرفین در پردازش و تجزیه و تحلیل مطالب
  - نبود یا کمبود انگیزه جهت تداوم پیام
  - نقش گروه های غیر رسمی، وحشت، ترس، احساس نا امنی و هیجانات در محیط کلاس
- توماس گوردون، فهرست جامعی از موانع ارتباطی ارائه کرده است که آن را " دوازده باز دارنده پلید ارتباط " می نامد :
- (۱) انتقاد، ارزیابی منفی از فرد دیگر و اعمال و نگرش های او: مثل جمله یک معلم به دانش آموز (تو خودت باعث این مشکل شدی)
  - (۲) نام گذاری: خوار و خفیف کردن و یا دادن یک عنوان کلیشه ای به شخص دیگر (تو نفهمی)
  - (۳) تشخیص گذاری: تجزیه و تحلیل رفتار فرد دیگر و بازی کردن نقش یک روان شناسی مبتدی (تو برای عصبانی کردن من این کار را کردی)
  - (۴) ستایش همراه با ارزیابی: قضاوت مثبت در مورد شخص دیگر و اعمال و نگرش های او (تو همیشه موفق می شوی)
  - (۵) دستور دادن: دادن دستور انجام کاری که مایلید انجام شود (چون من گفتم الان باید تکلیف را انجام دهی)
  - (۶) تهدید: تلاش برای کنترل اعمال و رفتار طرف مقابل از طریق هشدار در مورد پیامدهای منفی آنچه برایش تدارک دیده اید (اگر ساکت نشوی تو را از کلاس خارج می کنم)
  - (۷) اخلاقی ساختن: اینکه فرد باید چه کاری را انجام دهد . (تو نباید دعوا کنی)
  - (۸) پرسش زیاد و نامناسب: سؤال های پاسخ بسته، جملات که اغلب با یک بله یا خیر ساده پاسخ داده می شود (آیا از این موضوع ناراحتی ؟ چه زمانی اتفاق افتاد؟)
  - (۹) نصیحت کردن: نشان دادن راه حل مشکل فرد (اگر من به جای تو بودم این کار را نمی کردم)
  - (۱۰) منحرف سازی: کنار زدن مشکلات فرد دیگر ایجاد حواس پرتی (این قدر به این موضوع فکر نکن ، راستی می دانی دیروز چه اتفاقی افتاد)
  - (۱۱) بحث منطقی: تلاش برای متقاعد کردن فرد دیگر با توسل به حقایق و منطق (اگر در طول سال بیشتر خوانده ای الان دچار مشکل نبودی)
  - (۱۲) اطمینان آفرینی: تلاش برای متوقف کردن هیجان های منفی فرد دیگر . (سر انجام به نتایج زحمات خود می رسی) [۲۲].

۵- سبک های مختلف اداره کلاس درس

بر اساس یک دسته بندی، برای اداره کلاس درس سه سبک پیشنهاد شده است:

- ✓ سبک اقتدار گرایانه (دموکراسی قانون مدار)
- ✓ سبک مستبدانه (تحکم آمیز)
- ✓ سبک آزاد گذاری (بی عنان، آسان گیری)

۵-۱- سبک مستبدانه

در این سبک تنها معلم است که بر کل کلاس حکومت می کند و هیچ شاگردی حق اظهار وجود ندارد. در این سبک مدیریت، قوانین یا مقرراتی وجود ندارد یا اگر هم وجود دارد به نفع معلم تفسیر می شود. دانش آموزان این سبک به وسیله معلمان خود کنترل و محدود می شوند. این دانش آموزان یادگیرندگان منفعلی هستند و مهارت های ارتباطی ضعیفی دارند.

۵-۲- سبک آزادگذاری

در این سبک هیچ قاعده و ضابطه ای حاکم بر رفتار دانش آموز نیست و هر کسی به هر طریقی که دلش می خواهد رفتار و عمل می کند. دانش آموزان این گونه کلاس ها از مهارت های تحصیلی ناکافی و کنترل شخصی ضعیفی برخوردارند.

۵-۳- سبک اقتدارگرایانه

در کلاس هایی که به این سبک اداره می شود، معلم و شاگرد با توجه به رعایت حقوق یکدیگر رفتار می کنند و نسبت به هم احترام کامل به جا می آورند. در این شرایط آموزشی رفتارها در محدوده قوانین و مقرراتی صورت می گیرد که خود وضع کرده اند و یا دیگران وضع کرده اند و آن ها قبول شان کرده اند. دانش آموزان و دانشجویان معلمان اقتدارگرا دارای اعتماد به نفس اند، در ارضای نیازهای خود عجله نمی کنند، با دوستانشان به خوبی کنار می آیند و از عزت نفس بالایی برخوردارند. بهترین سبک اداره کلاس درس سبک اقتدارگرایی آزادمنشانه یا دموکراسی قانون مدارانه است. به باور چایلد بهتر است معلم خود را به یک سبک واحد مقید نکند و در مواقع لزوم از سبک های دیگر نیز استفاده نماید. "با توجه به تنوع موقعیت های کلاسی به نظر می رسد که استفاده از هر یک از سبک های کلاس داری در موقعیت های خاص خودش می تواند مفید باشد" (ص ۴۰۹) [۱۱].

۶- قانون در کلاس

یکی از اصول کلاس داری این است که قواعد و مقرراتی را برای رفتار دانش آموزان در کلاس در نظر بگیرید. با این ترتیب آنان از انتظاراتی که معلم دارد مطلع می شوند. ولی با وضع این گونه قوانین و مقررات انتظار تغییر ناگهانی در کلاس نداشته باشید زیرا تنها آگاهی از کار های نهی شده الزامات دانش آموزان را از ارتکاب رفتار نادرست باز نمی دارد [۲۱]. بهتر است مقررات وضع شده را به طور برجسته ای روی مقوا نوشته و در کلاس نصب کنید به طوری که دانش آموزان نتوانند آن را پاک کنند. از دانش آموزان بخواهید که قواعد و مقررات را با شما چند بار تکرار کنند و برای این منظور از رهنمود های زیر استفاده کنید:

الف) مقررات را صریح و روشن و کوتاه بیان کنید تا به آسانی قابل حفظ کردن باشد.

ب) تعداد ۵الی ۶ قاعده کفایت می کند. زیرا دانش آموزان نمی توانند تعداد مقررات زیادی را به خاطر بسپارند.

پ) تذکرات ویژه را بنابر موقعیت هایی که پیش خواهد آمد بدهید

ج) تذکرات را به صورت مثبت بیان کنید. مثلا به جای اینکه بگویید "با بغل دستی حرف نزنید" بگویید "موقع درس آرام و ساکت بنشینید" زیرا هدف آن است که اعمال مثبت تقویت شود.

د) قواعد و مقررات را هر چند وقت یکبار در کلاس یادآور شوید و منتظر نباشید تا کسی تخلف کند و آنگاه تذکر بدهید.

ه) کوشش کنید تا رفتار دانش آموزان را در زمینه ی مقرراتی که وضع کرده اید، تغییر دهید و تا هنگامی که به این هدف نرسیده اید مقررات جدیدی وضع نکنید.

۷- عوامل موثر بر مدیریت کلاس

مدیریت کلاس مفهومی وسیع تر از نظم و انضباط دارد که صرفا ساکت نگه داشتن دانش آموزان در کلاس نیست. ساکت نگه داشتن دانش آموزان در کلاس هیچ ایرادی ندارد اما نباید کار اصلی معلم فرض شود. معلم در نقش رهبر کلاس مسئول هدایت و تدوین برنامه های یک ساله است تا مطمئن شود که دانش آموزان ملاک ها و معیارها و اهداف تدوین شده در رابطه با بهبود مرکز آموزش را درک و در صدد تحقق آن ها هستند.

مدیریت کلاس همچنین مستلزم آن است که با ایجاد محیط یادگیری مناسب به دانش آموزان یاد دهیم چگونه رفتار خود را در کلاس اداره کنند. با این حرف ها کلاس داری مفهومی وسیعی یافته و به غیر از نظم و انضباط هدف های آموزشی معلم را در

برمی گیرد [۲۳]. عوامل موثر بر مدیریت کلاس شامل: ویژگی های شخصیت معلم، روش های تدریس معلم و استفاده از فنون تدریس می باشد.

۷-۱- ویژگی های شخصیتی معلم

بدون شک شخصیت و یا ویژگی های شخصیتی معلم، یکی از عوامل بسیار مهم در نظم دهی کلاس می باشد. معلمی که ظاهر آن آراسته می باشد، مثبت نگر و خوش اخلاق است به توانایی های ذهنی، جسمی، عاطفی و تفاوت های فردی شاگردان آگاهی دارد، شرایط فیزیکی کلاس را از قبل آماده می سازد، مهارت ارزشیابی و پرسش کردن را می داند، دانش آموزان را دوست دارد و به کارش علاقه نشان می دهد، با ایمان، راستگو، صادق و خوش بیان می باشد و در کارش مسلط است و با معلمی که این ویژگی ها را ندارد، مسلماً بسیار متفاوت است. بنابراین معلمین باید این صفت را در خود آشکار نمایند و در تمهیدات اشتغال به حرفه ای مقدس معلمی، این ویژگی ها را در خود متبلور سازند [۲۴]. ویژگی های عمومی معلمان نیز در زمینه مدیریت کلاس تأثیر زیادی دارد. معلمان مؤثر و کارآمد افرادی هستند که می توانند در لحظه های بحرانی به خود مسلط باشند و بدون اتخاذ موضعی تدافعی به حرف های دانش آموزان گوش بدهند. و به جای پس روی، سرزنش و تحقیر، آزار و اذیت و دیگر واکنش های افراطی، موضع حل مسأله را برگزینند.

۷-۲- روش های تدریس

در توضیح این مطالب شایان ذکر است که یک معلم باید با توجه به شرایط کلاسی- امکانات و تجهیزات- توانایی های خود و شاگردان و محتوای کتب درسی یک روش مناسب انتخاب نماید و در صورتی که روش تدریس معلم مناسب نباشد باعث سردرگمی شاگردان، شلوغی کلاس و اتلاف وقت خواهد شد. بنابراین لازم است که یک معلم نسبت به الگوها، روش ها و راهبردهای فنون تدریس، آگاهی های لازم را داشته باشد تا به موقع و در جای مناسب از هر کدام از روش ها و فنون، با موقعیت بهره مند گردد [۲۵].

۷-۳- فنون تدریس

تدریس به مجموعه اعمالی که معلم برای جلب توجه شاگردان به تدریس اثر بخش و کارآمد اجرا می نماید، گفته می شود. آشنایی و آگاهی نسبت به فنون تدریس و اعمال آنها در کلاس درس توسط معلم، باعث می شود، وی بدون استفاده از خشونت و تنبیه بدنی، کلاس را مدیریت نموده و نظم را حاکم سازد. از جمله فنون تدریس می توان موارد زیر را بر شمرد:

- ۱) کم وزیاد کردن تن صدا: به منظور جلب توجه شاگردان و وادار کردن آنها به گوش دادن، معلم باید با صدای یکنواخت صحبت نکند، نوسانات صدای خود را کم و زیاد نماید تا دانش آموزان شنونده فعالی شوند.
- ۲) حرکت های معلم: بین حرکت های معلم و توجه شاگردان رابطه مستقیم وجود دارد، هر چه حرکات هدفمند معلم و حرکت کردن به آخر کلاس و برگشتن و حرکات پایین کلاس معلم بیشتر باشد، معلم بر کلاس مسلط تر خواهد داشت و شاگردان بیشتر به او توجه خواهند کرد و در نتیجه یادگیری بهتر صورت می گیرد [۲۶].
- ۳) تاکید روی بعضی از مفاهیم و کلمات: "نگاه کنید، دقت کنید"، این کلمات خیلی مهم هستند و تکرار بعضی افعال و کلمات از جمله نکاتی است که به خاطر تاکید معلم، توجه شاگردان را جلب می نماید.
- ۴) اشارات معلم: بعضی از ایما ها و اشارات معلم، باعث دقت بیشتر شاگردان می شود؛ حرکات دست، چشم، ابرو، دهان، انگشتان و سر، مشتمل بر این حرکات است.
- ۵) مکث های به موقع و هدفمند: برخی معلمان در حین توضیح دادن و یا سخنرانی با مکث های به موقع حواس شاگردان را به مفاهیم جلب می نمایند، و سروصدای دانش آموزان را کاهش می دهد، و کلاس را اداره می نمایند.

۶) تشویق و تمجید دانش آموزان: یکی از فنونی که به عنوان ابزاری موثر در اختیار معلمان می باشد، تشویق و تمجید است؛ البته تمجید عملکرد شاگردان، با ارزش تر از تشویق آنان است، زیرا تشویق شاگردان باعث به وجود آمدن آموزش و پرورش سود گرایانه می گردد. همچنین معلم می تواند با توجه به سن دانش آموزان از تقویت پتہ ای نیز بهره ببرد. و یا از کارت های تلاش، امتیاز و کارت جایزه بدین منظور استفاده نماید. استفاده ی فاصله ای و نسبی متناوب از این ابزار، اثر بخشی آن را ارتقا می بخشد [۲۷].

۷) نگاه های معنی دار: گاهی نگاه های معنی دار معلم به دانش آموزی که به درس توجه ندارد و یا سروصدا می کند، باعث کاهش رفتار نا به جای او می گردد. همچنین با عصبانیت نگاه کردن به دانش آموزانی که برای کلاس مزاحمت ایجاد کرده اند؛ باعث می شود دانش آموز وادار شود به درس های معلم گوش دهد.

۸) ضربه زدن به میز و صندلی: گاهی معلم با ضربه زدن به میز یا تابلوی کلاس، توجه شاگردان به مطالب و مفاهیمی که ارائه می شود جلب می کند.

۹) تدوین قانون و مقررات کلاس: تدوین قوانین کلاسی و تشریح آن برای دانش آموزان و آگاهی دادن به آنها باعث ایجاد نگرش می گردد و در نهایت موجب عملکرد مثبت فردی و گروهی می شود. لذا معلمان باید در تدوین مقررات کلاس به خصوص در روزهای اول دقت کافی داشته باشند.

۸- بحث و نتیجه گیری

برای رسیدن به نتایج مطلوب آموزشی و مشارکت همه جانبه دانش آموزان در کلاس درس اولین قدم وجود نظم حاکم بر کلاس است. اگر اولین قدم در این امر که همان حفظ نظم است رعایت نشود گام های دیگر یادگیری نیز میسر نمی شود. با توجه به این جمله و مطالب بیان شده در صفحات قبل می توان به اهمیت کلاس داری پی برد.

علت پیچیدگی مدیریت کلاس ناشی از چندین خاصیت تدریس در کلاس است که عبارتند از: چند بعد گرایی (رویدادها و افراد گوناگون)؛ همزمانی (رویدادهای زیاد در یک زمان رخ می دهد)؛ فوریت (سرعت رویدادها موجب محدودیت فکر کردن می شود)؛ عدم قابلیت پیش بینی رویدادها و پیامدها؛ عمومیت (رویدادها اغلب در حضور اکثر یا همه ی دانش آموزان رخ می دهد) و تاریخ (اقدامات و رویدادها دارای گذشته و آینده هستند).

بسیاری از مواقع، ما شاهد هستیم که معلمان از شیوه های بسیار مناسب و خلاقانه ای برای تدریس مطالب کلاسی استفاده می کنند؛ اما این شیوه ها اثرگذاری لازم را ندارند و معلم پس از مدتی چون کارایی آنها را در عمل نمی بیند، ناامید شده، از آنها استفاده نمی کند. بررسی دلایل احتمالی این موضوع نشان می دهد، احتمالاً یکی از دلایل مهم این مسأله این است که معلم در کنار شیوه های تدریس، در کنترل جو کلاس و نظم حاکم بر آن ناتوان بوده و به علت از هم پاشیدگی نظم و قوانین حاکم بر کلاس، دانش آموزان در دریافت مطالب ناتوان عمل کرده، شیوه تدریس اثربخشی خود را از دست می دهد [۱۷].

عوامل موثر بر مدیریت کلاس شامل: ویژگی های شخصیت معلم، روش های تدریس معلم و استفاده از فنون تدریس می باشد. یک معلم باید همواره ظاهری آراسته، اخلاقی نیکو و دیدی مثبت نسبت به محیط اطراف خود داشته باشد. در واقع دیدگاه و اخلاقیات معلم است که طرز برخورد، و شیوه مدیریت کلاس او را پایه گذاری می کند. معلمانی که از منبع کنترل درونی برخوردارند، بر این باورند که کنترل کافی بر زندگی خود و رویدادهای آن را دارند و مطابق همین باور نیز رفتار می کنند؛ یعنی معتقدند که علت آنچه در کلاس درس رخ می دهد (چه رویدادهای مثبت و چه منفی)، ناشی از فعالیت ها و ویژگی های شخصی خودشان است و بنابراین، خود نیز می توانند آن را تحت کنترل بگیرند؛ اما برعکس، معلمانی که دارای منبع کنترل بیرونی هستند، معتقدند که وضعیت تحصیلی دانش آموزان و آنچه در کلاس درس اتفاق می افتد، ناشی از عوامل

مختلفی است که بسیاری از این عوامل از کنترل آنها خارج است [۱۸]. به همین دلیل اینگونه معلمان نمی توانند آنطور که شایسته است کلاس درس را مدیریت کنند.

عامل موثر دوم، روش های تدریس معلم می باشد. استفاده از روش هایی که باعث شود دانش آموزان خود را مسئول یادگیری بدانند، می تواند در اداره کلاس به معلم کمک کند. بنابراین لازم است که یک معلم نسبت به الگوها، روش ها و راهبردهای فنون تدریس، آگاهی های لازم را داشته باشد تا به موقع و در جای مناسب از هر کدام از روش ها و فنون، با موقعیت بهره مند گردد. و سومین عامل موثر، استفاده از فنون تدریس می باشد. آشنایی و آگاهی نسبت به فنون تدریس و اعمال آنها در کلاس درس توسط معلم، باعث می شود، وی بدون استفاده از خشونت و تنبیه بدنی، کلاس را مدیریت نموده و نظم را حاکم سازد.

در ادامه بحث به معرفی سبک های اداره کلاس که شامل: سبک اقتدار گرایانه (دموکراسی قانون مدار)؛ سبک مستبدانه (تحکم آمیز)؛ سبک آزادگذاری (بی عنان، آسان گیری)؛ بود، پرداختیم. و سبک اقتدار گرایی را به عنوان بهترین سبک معرفی کردیم؛ زیرا در کلاس هایی که با راهبرد یا سبک اقتدار گرایانه اداره می شوند دانش آموزانی پرورش می یابند که می توانند مستقل فکر کنند و مستقل عمل کنند، اما هنوز به هدایت و راهنمایی معلم نیازمندند. معلمان اقتدارگرا دانش آموزان را به تبادل نظر تشویق می کنند و نسبت به آنان با محبت رفتار می نمایند. آنان قوانین و مقررات کلاس را با توجه به نظرها و پیشنهادهای دانش آموزان وضع می کنند، و تدریس اثربخش تری دارند.

۹- منابع

۱. مظاهری، حسین (۱۳۷۶). نقش معلم در جامعه منابع (نشریه): نشریه پاسدار اسلام شماره ۱۸۵.
۲. سلطانی، ایرج (۱۳۸۰). اثربخشی آموزش در سازمان های صنعتی و تولیدی، مجله تدبیر، شماره ۱۱۹.
۳. صفوی، امان الله (۱۳۷۲). مدیریت کلاس، فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش.
۴. گلاسر، ویلیام (۱۳۹۵). مدارس بدون شکست، ترجمه حمزه ساده، تهران، نشر رشد، چاپ هفتم.
۵. اسماعیلی، محمدرضا؛ کتابیان، شهره و شعله خداداد (۱۳۹۱). رابطه خودکارآمدی با سبک مدیریت کلاس معلمان تربیت بدنی آموزش و پرورش شهر تهران. فصلنامه مدیریت رفتار.
۶. سرمدی، محمدرضا؛ صیف، محمد حسن؛ طالبی، سعید و صمد عابدی (۱۳۸۹). بررسی عوامل همبستگی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان سوم راهنمایی بر اساس نتایج آزمون TIMSS-R و ارائه الگوی تحلیل مسیر برای بررسی تأثیر هر یک از عوامل بر پیشرفت تحصیلی. رویکردهای نوین آموزشی.
۷. وفاء، شینا؛ ابراهیمی قوام، صغری و حسن اسدزاده (۱۳۹۳). رابطه بین باورهای خودکارآمدی معلم و ادراک دانش آموز از جو کلاس درس با راهبردهای خودتنظیمی یادگیری و مقایسه آن در دانش آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس تیزهوشان و عادی شهر تهران. فصلنامه روانشناسی افراد استثنایی.
8. Cook, L. D. (2012). Teacher locus of control: Identifying differences in classroom practices. *International Journal of Multiple Research Approaches*, 6(3), 285-296.
۹. مهاجری، مزده؛ شریف، مصطفی و احمد مهاجری (۱۳۹۱). رابطه بین قابلیت های حرفه ای معلمان دوره ابتدایی با عملکرد تحصیلی دانش آموزان در شهر اصفهان. رویکردهای نوین آموزشی.
10. Nakamura, Raymond M. (2000). *Healthy Classroom Management*. Wadsworth /Thomson Learning. Canada.
۱۱. سیف، علی اکبر (۱۳۹۴). روانشناسی پرورشی نوین: روانشناسی یادگیری و آموزش. تهران: دوران.
۱۲. پرداختچی، محمدحسن (۱۳۷۸). نقش نظارت و راهنمایی آموزشی در بهبود کیفیت آموزش عمومی، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۴۷.

13. Anderson, A., Hamilton, R. J., & Hattie, J. (2004). Classroom climate and motivated behavior in secondary schools. *Learning Environments Research*, 7(3), 211-225
14. Emmer, E. T., & Hickman, J. (1991). Teacher efficacy in classroom management and discipline. *Educational and Psychological Measurement*, 51(3), 755-765.
15. Mitchell, M. M., & Bradshaw, C. P. (2013). Examining classroom influences on student perceptions of school climate: The role of classroom management and exclusionary discipline strategies. *Journal of School Psychology*, 51(5), 599-610.
16. Edwards, C. H., & Watts, V. J. (2010). *Classroom discipline & management* (2nd ed). Milton, Qld: John Wiley & Sons
17. Marsh, H. W., & Roche, L. A. (1997). Making students' evaluations of teaching effectiveness effective: The critical issues of validity, bias, and utility. *American Psychologist*, 52(11), 1187-1197.
18. Betoret, F. D. (2013). Teacher psychological needs, locus of control and engagement. *Spanish Journal of Psychology*, 16, 1-13.
19. Artemeva, N, Logie, S, & St-Martin, J. (1999). From page to stage: How theories of genre and situated learning help introduce engineering students to discipline-specific communication. *Technical Communication Quarterly*, 8(3), 301-316.
۲۰. مرعشی، علی اکبر. (۱۳۷۱). مدیریت و سازماندهی کلاس درس، رشد تکنولوژی آموزشی، دوره هشتم، شماره ۶. تهران: پایگاه علوم تربیتی.
۲۱. صفوی، امان الله (۱۳۷۰). اصول و قواعد اداره کلاس، فصلنامه تعلیم و تربیت (آموزش و پرورش) شماره ۶.
۲۲. معنوی، داوود (۱۳۸۹). شیوه های مدیریت کلاس و مهارت های ارتباط با دانش آموزان.
۲۳. بهرنگی، محمد رضا (۱۳۷۶). مدیریت رفتار کلاسی، انتشارات آستان قدس رضوی.
۲۴. سرمد، غلامعلی (۱۳۸۹). تدریس، هنر معلمی، انتشارات اشراق، قم .
۲۵. پیریایی، حسین (۱۳۸۳). بررسی راه های افزایش علاقه مندی دبیران استان لرستان با استفاده از روش های تدریس.
۲۶. شعبانی، حسن (۱۳۹۶). مهارت های آموزش و پرورش (روش ها و فنون تدریس)، انتشارات سمت، تهران.
۲۷. فتحی آذر اسکندر (۱۳۸۲). روش ها و فنون تدریس، انتشارات دانشگاه تبریز.